

SISÄLTÖ

Lukijalle

1 Opintokerhon käytännöt

- 1.1 Opintokerhon aloittaminen
- 1.2 Opintokerhotapaamisten järjestäminen
- 1.3 Opintokerhotoiminnan arviointi

2 Oppiminen teoriassa

- 2.1 Oppimisen edellytykset
- 2.2 Opiskelun tasot
- 2.3 Oppiminen ja valta
- 2.4 Kysymyksiä oppimisesta ja osaamisesta

3 Opiskelu ryhmässä

- 3.1 Turvallisempi tila ja vuorovaikutus
- 3.2 Hyvin toimivan ryhmän tunnusmerkkejä
- 3.3 Kysymyksiä ryhmästä ja vuorovaikutuksesta

4 Lopuksi

Lähteet

Liitteet

Lukijalle

Oppiva opintokerho -materiaali on tehty avuksi opintotoiminnan omaehtoiseen järjestämiseen. Käytettävät menetelmät perustuvat aina jonkinlaisiin kantoihin oppimisesta. Materiaalissa esitettyjen näkemysten pohjalla on kriittisen pedagogiikan perinne, jossa tarkastellaan yhteiskunnan valtasuhteiden ilmenemistä opetuksessa sekä tavoitellaan yhteiskuntaan sopeuttamisen sijaan vapauttamista. Pedagogiikalla tässä tarkoitetaan käsityksiä oppimisesta, opettamisen tapoja ja oppimistilanteiden käytäntöjä.

Materiaalia voi lukea yksin tai yhdessä osana opintokerhotoimintaa. Eri luvut toimivat itsenäisesti ja ne voidaan lukea missä järjestyksessä tahansa. Lukija voi myös poimia kiinnostuksensa mukaan materiaalista vain tarvitsemansa.

Opintomateriaalin ensimmäinen luku käsittelee opintokerhotoiminnan järjestämistä käytännössä. Toisessa luvussa avataan niitä käsityksiä oppimisesta, joihin materiaalin vinkit opintokerhotoiminnan järjestämisestä pohjaavat. Kolmannessa luvussa keskitytään oppimista edistävän ryhmän luomisen käytäntöihin.

Oppiva opintokerho -materiaalin tavoitteena on esitellä ajatuksia ja menetelmiä, joiden avulla mahdollisimman monenlaiset oppijat voisivat kokea olevansa osa ryhmää. Tämä tarkoittaa aktiivista yhdenvertaisuuden edistämistä ja syrjivien käytäntöjen purkamista ottamalla huomioon sukupuoleen, kieleen, ikään, uskontoon, etnisyyteen, yhteiskuntaluokkaan, seksuaalisuuteen ja vammaisuuteen liittyvät erot. Jotta käytetyt sanat ja tarjotut näkökulmat eivät jo itsessään sulkisi ketään ulos, on materiaalin lukenut sen kirjoittamisvaiheessa moni ja tekstiä kehitetty palautteen pohjalta. Siltikin jäljellä voi olla sokeita pisteitä tai huonosti avattuja ajatuksia, joten lukijan ei tule ottaa tätä lopullisena totuutena vaan vain yhtenä askeleena kohti parempia käytäntöjä.

On hyvä huomata, kuinka oppiminen liittyy myös laajemmin maailman muuttamiseen. Järjestöissä, puolueissa, kansanliikkeissä ja verkostoissa toimivat ihmiset ovat jatkuvasti tekemisissä oppimisen kanssa. Usein opiskellaan, jotta toiminta olisi tarkoituksenmukaisempaa. Toistuva tarve näyttää myös olevan saada lisää ihmisiä toimintaan. Kuinka siis vaikuttaa muiden käsityksiin ja tapoihin niin, että he ottavat toimimisen liikkeessä osaksi omaa elämäänsä? Vaikka tavoitteena ei olisikaan rekrytoida lisää toimijoita, on maailman muuttamisen perimmäisenä tarkoituksena usein ihmisten tietojen, taitojen, arvojen ja asenteiden sekä tapojen muuttuminen niin, että toisenlainen maailma on mahdollinen.

1 Opintokerhon käytännöt

“Opintokerho on itsenäinen ryhmä, joka suunnitelmallisesti opiskelee ja/tai tutkii valitsemaansa opintoaihetta. Opintoryhmä valitsee itse tietolähteensä. Se voi olla esimerkiksi kirja, lehtiartikkelit, tutkimukset, ääninauhat tai nuottivihkot. Opiskelu voi perustua myös asiantuntijoiden ohjaukseen tai luentoihin. Opintoryhmä voi olla myös tutkiva, tuottava tai luova, jolloin se työskentelyn kuluessa itse tuottaa kirjallista aineistoa tai muun tuotoksen.” (DSL:n kotisivut.)

Opintokerhotoiminta on jatkuvaa teorian ja käytännön vuoropuhelua. Opintokerhotoiminnassa ja laajemminkin eri järjestöjen ja liikkeiden toiminnassa onkin usein läsnä samanaikaisesti se *mitä* ollaan tekemässä ja *miten* tehdään. Teorian tuominen käytäntöön sekä uusien toimintatapojen vakiinnuttaminen on aikaa vievä prosessi, joka vaatii hitusen vaivaa.

Kannattaa varautua siihen, että ennen kuin uusista käytännöistä tulee rutiinia, ne voivat tuntua vievän enemmän aikaa kuin antavan hyötyä. Tällöin on hyvä pitää näiden käytäntöjen tavoite mielessä. Jos opintokerhotoiminnan lopputuloksena sen jäsenet osaavat tukea omaa ja muiden oppimista, olla vuorovaikutuksessa ja ratkaista ongelmatilanteita ja jakaa hyväksi havaittuja käytäntöjä myös muissa yhteyksissä, on alun hankaluudet varmastikin olleet sen vaatiman ajan arvoisia.

1.1 Opintokerhon aloittaminen

Ennen opintokerhon varsinaisiin sisältöihin sukeltamista on hyvä miettiä opiskeltavien materiaalien ja sisältöjen lisäksi tavoitteet opiskelulle sekä työnjako. Vaikka opintokerhot ovatkin vapaamuotoista toimintaa, voivat jonkinlaiset rakenteet ja punainen lanka toiminnassa tehdä opiskelusta antoisampaa. Opintokerhoa suunniteltaessa siis päätetään milloin ja missä tavataan, mitä opiskellaan ja miksi, sekä jos mukaan halutaan myös muita ihmisiä, kuinka opintokerhoa mainostetaan.

Käytännössä suunnittelutyö voidaan tehdä ensimmäisellä opintokerhon tapaamiskerralla. On suuria eroja siinä, kuinka tavoitteellista opiskelua ihmiset haluavat ja kykenevät elämäänsä sisällyttämään. Tästä kannattaa keskustella ja valita tapaamistiheys, opiskeltavat materiaalit ja niiden laajuus sekä tavoitteet sen mukaan. Jos opintokerhoa mainostetaan ja mukaan halutaan myös uusia ihmisiä, kannattaa sekin miettiä jo tavoitteita asettaessa.

Kokoontumispaikka vaikuttaa siihen, ketkä opintokerhoon tulevat. Tilat vaikuttavat myös siihen, minkälaiset tavat opiskella ovat mahdollisia. Myös valitut opiskeltavat materiaalit vaikuttavat opintokerhon saavutettavuuteen. Tämä on hyvä tiedostaa, kun tehdään valintoja materiaalin laajuuden, kielen ja esitystavan osalta. Edellisten pohjalta muodostuu reunaehdot siitä, kuinka sisältöjä käsitellään. Onko käytössä alustukset, luennot, keskustelu, videot vai joku muu. Jos opintokerhoa mainostetaan, tulee mainoksissa näkyä tilojen esteettömyystiedot, tiedot opiskeltavasta materiaalista ja tieto siitä, minkälaisilla pohjatiedoilla osallistuminen on toivottavaa.

DSL:n opintokeskuksen kanssa yhteistyössä järjestettävästä opintokerhosta tulee tehdä ensimmäisen tapaamisen jälkeen opintokerhonalkamisilmoitus. Ilmoituksessa tulee opintokerhon nimen, opiskeltavan aiheen ja tavoitteiden sekä arvioidun oppituntien määrän lisäksi ilmoittaa opintokerhon ohjaajan yhteystiedot. Ohjaaja voi olla se henkilö, joka sitoutuu toimittamaan opintokerhon päättyessä DSL-tukihakemuksen ja huolehtimaan muutenkin yhteydenpidosta DSL:n opintokeskukseen tai työtä voi jakaa pienempiin osiin. Opintokerholle tarvitaan myös tilintarkastaja, joka yhdessä opintokerhon ohjaajan kanssa vastaa siitä, että tiedot kerhon toiminnasta ja sen menoista ovat hakemuksessa oikein.

1.2 Opintokerhotapaamisten järjestäminen

Opintokerhon järjestämiseen liittyy lukuisia erilaisia tehtäviä, jotta toiminta saadaan pyörimään. On helppo ajautua tilanteeseen, jossa yksi henkilö vastaa opintokerhon käytännön järjestämisestä. Tässä tilanteessa toki kaikki langat pysyvät hyvin hallussa, mutta samalla menetetään mahdollisuus oppia yhdessä opintokerhojen järjestämistä ja järjestelyistä kommunikointia.

Hyväksi havaittu tapa opintokerhoissa on ollut sopia kanava yhteydenpitoon kerhotapaamisten välillä. On se sitten sähköpostilista, mainos lehdessä tai ryhmä sosiaalisessa mediassa, on hyvä, että opintokerhosta muistutetaan ennen jokaista tapaamista. Näin myös edellisestä tapaamisesta poissaolleiden sekä mahdollisten uusien osallistujien on mahdollista saada tieto käsiteltävästä aiheesta.

Miten ikinä tehtävät päätetäänkin jakaa, jotta ne tulisi tehdyksi, kannattaa päättää kuka ne tekee. Liitteenä on lista tehtävistä, jotka monesti liittyvät opintokerhojen järjestämiseen. Lista voi näyttää pitkältä. Siihen on koottu kaikenlaisia asioita, joita opintokerhon tai monien muiden tapaamisten ja toiminnan järjestäminen vaatii. Pituutta kasvattaa se, että listalta löytyy myös asioita, joita ei usein tulla laittaneeksi tehtävälistoille, kuten hyvän työskentelyilmapiirin luomiseen liittyvät käytännöt. Listan tavoitteena on siis samalla tehdä näkyväksi näkymätöntä, mutta välttämätöntä, työtä.

Opintokerhon järjestämistä ja siitä koituvaa työmäärää helpottaa, kun asioista tulee rutiinia. Rutiininomaisuutta ja toistuvuutta kannattaa hakea esimerkiksi yksittäisen opintokerhotapaamisen rakenteeseen. Vaikka rakenne olisikin yhteisesti sovittu, on hyvä sopia, kuka sen läpi viemisestä, auki puhumisesta ja aikatauluissa pysymisestä kullakin opintokerhotapaamisella huolehtii.

Useimmat opintokerhot kokoontuvat kerrallaan kahdeksi tunniksi. Ihmisen vireystaso ja elämäntilanne vaikuttavat siihen, kuinka tehokkaasti muisti, motivaatio ja tarkkaavaisuus toimivat. Jaksaminen saattaa vaihdella hyvinkin paljon yksilöiden välillä sekä yhdellä ihmisellä eri aikoina. Seisoskelu, paikan vaihtaminen ja muu liikuskelu opintokerhon tapaamisen aikana voi olla monelle hyvä tapa pitää vireystasoa yllä. Hyvä käytäntö onkin todeta opintokerhokerran alussa, jos liikkuminen on sallittua.

Kaikkien oppimista voidaan tukea kertaamalla opittua, rytmittämällä opiskelua tauoilla sekä kokeilemalla erilaisia työskentelytapoja¹. Perinteisessä lukupiirissäkin voi kokeilla erilaisia toimintamuotoja:

- Tarjoamalla jokaiselle mahdollisuus sanoa jotain heti alussa, on keskusteluun helpompi osallistua jatkossakin.
- Istumapaikat on hyvä katsoa niin, että kaikki näkevät toisensa.
- Jos ryhmässä on enemmän kuin viisi ihmistä, kannattaa osa keskusteluista käydä pienemmissä ryhmissä.
- Jos opiskeltava materiaali on tekstiä, voisi olla hyvä keskustella yhdessä, miten sitä luetaan ja kuinka tekstistä on helpompi saada olennainen irti.
- Tiivistelmien teko, joko yhdessä tai vuoronperään voi auttaa.
- Vuoronperään voidaan tehdä myös alustuksia, joissa kerrataan tiivistetysti opiskeltu alue ja johdatetaan keskusteluun.

Opintokerhotapaamisen aloitukseen ja lopetukseen tulee varata riittävästi aikaa, jotta ehditään käydä käytännön asiat kiireettömästi läpi.

Ensimmäiset 15 min:

- Kerrataan yhdessä sovitut käytännöt ja tuodaan ne tiedoksi mahdollisille uusille osallistujille.
- Todetaan opintokerhon aihe ja tavoite. Aihe, materiaali ja tavoite tai kysymykset tulee DSL:n opintokeskuksen kanssa yhteistyötä tehtäessä kirjata myös opintokerhon päiväkirjaan.
- Kierros osallistujien kesken; nimi ja joku ajatus tai kysymys opiskellusta materiaalista.

¹ Lisää ideoita erilaisista työskentelymenetelmistä on esimerkiksi tämän materiaalin lopussa esitellyissä eri opintokeskusten tuottamissa oppaissa.

- Kerätään nimet ja raksit osallistujalistaan.

Viimeiset 15 min:

- Kerrataan lyhyesti opintokerhon tämän kertainen aihe, tavoite ja arvioidaan päästiinkö tavoitteeseen.
- Valitaan tarvittaessa alustaja seuraavalle kerralle.
- Todetaan seuraavan kerran aihe, aika ja paikka.

1.3 Opintokerhotoiminnan päättyessä

Toimintatavat kehittyvät parhaiten, jos niitä välillä arvioi. Ilman tietoista pohdintaa on riski, että toimintatavoissa uraudutaan ja vuosien päästä havahdutaan siihen, etteivät ne ole enää tarkoituksenmukaisia. Samalla tavalla kuin joka opintokerhotapaamisessa on hyvä pohtia, mitä sillä kerralla olikaan tarkoitus tehdä ja kuinka siinä on onnistuttu, on hyvä varata opintokerhotoiminnan päättyessä tai säännöllisesti vuoden lopussa aikaa pohtia, miten toiminnassa on onnistuttu, halutaanko jatkaa samalla tavalla vai kokeilla jotain muuta.

Opintokerhon toiminnan arviointi on myös edellytys DSL-tukien saamiselle. Opintokerhon päättyessä tai vuoden lopussa DSL:n opintokeskukseen palautettava tukihakemus pitää sisällään kohdan toiminnan arvioinnille opintokerhon toimintakertomuksen ja menoerittelyn lisäksi.

2 Oppiminen teoriassa

Oppiminen on uusien tietojen, taitojen, arvojen ja asenteiden sekä tapojen omaksumista. Oppia voi monella tavalla. Suuri osa oppimisesta tapahtuu siihen sen kummemmin huomiota kiinnittämättä. Keskusteluissa, ympäristössä liikkuesssa, lukiessa, kuunnellessa, liikkuvaa kuvaa katsoessa ja erilaisia asioita tehdessä ihmisten tiedot, käsitykset ja tavat toimia muuttuvat. Käsityksiämme oppimisesta muokkaavat aikaisemmat kokemukset. Voikin olla, että oppimiseksi käsitetään vain ne tilanteet, jolloin oppija on itse valmistautunut oppimaan ja kokee opiskelevansa. Tyypillisiä esimerkkejä tällaisesta tietoisesta oppimisesta ovat muodolliset oppimistilanteet oppilaitoksissa, työpaikoilla, yleisöluennoilla ja harrastuksissa.

Opiskeluun käytettävät menetelmät heijastavat aina tietynlaisia käsityksiä tiedon luonteesta sekä yhteiskunnallisista ja sosiaalisista eroista. Opintokerhon toiminnan kannalta voikin olla hyvä puhua auki oppimista koskevia uskomuksia, mikä mielletään opiskeluksi, mitä pidetään oppimisena ja minkälaista osaamista tavoitellaan. Jos esimerkiksi on aina tottunut opiskelemaan kuuntelemalla itseään viisaampia, tekemällä muistiinpanoja ja yrittämällä sitten itsekseen jälkikäteen miettiä, mitä opetuksesta jäi käteen, voi olla ettei ymmärrä muita tapoja "oikeana" opiskeluna. Kaikkien on helpompi sitoutua opintokerhon toiminnassa käytettyihin tapoihin opiskella, kun ne ovat yhdessä valittu ja pohdittu perustelut käytännöille.

2.1 Oppimisen edellytykset

Oppiminen on yksilön näkökulmasta muistin, motivaation ja tarkkaavaisuuden yhteistoimintaa. Muisti ei ole säiliö, johon uusia asioita kaadetaan vaan muistiinpainaminen on aktiivista toimintaa. Oppiessaan ihminen liittyy uusia asioita muistiinsa olemassa olevia tietoja ja niiden välisiä yhteyksiä järjestäen. Jos oppija ei kykene liittämään uutta asiaa aiempiin tietorakenteisiinsa, asia ei kytkeydy ja jää muistiin. Näin ollen oppiminen on sitä tehokkaampaa, mitä paremmin oppija saa yhdistettyä uudet asiat aikaisempiin tietoihinsa.

Tarkkaavaisuudella tarkoitetaan ihmisen kykyä suunnata huomio tavoitteen kannalta oleelliseen. Se on hyvin rajallinen, olosuhteista ja jaksamisesta riippuvainen. Käytännössä kaikki mitä koemme on hyvin rajattu näkökulma todellisuudesta. Näkökulman vaikutusta käsitykseen todellisuudesta ei voi liikaa korostaa, mutta samalla yksilötasolla näkökulman laajentaminen on tarkkaavaisuuden ja muistin toiminnan kannalta todella hankalaa. Monimuotoisemman käsityksen todellisuudesta saakin parhaiten pysymällä avoimena muiden näkökulmille, jolloin ei ole vain oman rajallisen tarkkaavaisuutensa varassa.

Muistiinpainaminen ja tarkkaavaisuus ovat siis aktiivista työskentelyä, johon ihmisen motivaatio vaikuttaa. Itsemääräytymisteorian mukaan motivaatiossa yhdistyy merkityksellisyys, pystyvyys sekä autonomia. Yksilön motivaatio ei ole yksilössä itsessään muodostuva tahtotila, vaan yksilön ja ympäristön vuorovaikutusta. Merkityksellisyyden tarve täyttyy, kun jokainen ryhmän jäsen voi kokea kuuluvansa joukkoon. Pystyvyyden kokemus edellyttää opiskelun järjestämistä niin, että ryhmän jäsenet arvioivat pystyvänsä oppimaan valituilla tavoilla. Jotta autonomian kokemus on mahdollinen, tulee kunnioittaa jokaisen omaa tilaa ja itsemääräämisoikeutta.

2.2 Opiskelun tasot

Menetelmät ja toimintatavat tulee valita tavoitteen mukaan. Jos tavoitteena on kyetä toistamaan tietyistä käsitteistä oppikirjamääritelmät, näyttää opiskelu hyvin erilaiselta kuin silloin, kun tarkoituksena on rohkaista ihmisiä osallistumaan ja puhumaan. Toisaalta oppimisessa on eri vaiheita. Käsitteiden hallinta tietyllä tasolla on edellytyksenä sille, että niitä pystyy soveltamaan. Samalla kuitenkin soveltaessa ymmärrys käsitteiden merkityksistä syventyy.

Erilaisten tavoitteiden ja menetelmien yhteyttä voidaan hahmottaa Bloomin taksonomian avulla. Taksonomian kuusi tasoa ovat toistaminen, ymmärtäminen, soveltaminen, analysoiminen, yhdistäminen ja arvioiminen.

Ensimmäisellä tasolla oppija kykenee *toistamaan* eli palauttamaan mieleen opitun siinä muodossa kuin se on esitetty. Esimerkiksi tämän materiaalin lukemisen jälkeen oppija osaisi listata materiaalissa esitetyt teoriat, määritellä ne materiaalin esittämällä tavalla ja tunnistaa kyseiset teoriat, jos ne tulisivat vastaan jossain toisessa yhteydessä.

Toisella tasolla oppija *ymmärtää* opitun. Jos jatkamme edellä esitetyllä esimerkillä, oppija olisi omaksunut tässä oppimateriaalissa esitettyjä teorioita sillä tasolla, että kykenisi käsittelemään sitä tietoa esimerkiksi kertomalla siitä omin sanoin.

Kolmannella tasolla oppija osaa *soveltaa* oppimaansa tietoa oikeassa tilanteessa. Soveltamisen voisi ajatella olevan tämän materiaalin käyttökelpoisuuden kannalta vähimmäistavoite. Tällöin oppija on ottanut materiaalista opintokerhon käyttöön joitakin ajatuksia, joilla kerhon työskentelyä on pyritty kehittämään.

Neljännellä tasolla oppija kykenee *analysoimaan* oppimaansa. Analyysin tasolla oppija osaa

jäsentää oppimaansa, pilkkoa sisältöä pienempiin osiin ja ymmärtää eri osien välisiä suhteita. Viidennellä tasolla oppija osaa syntetisoida eli *yhdistää* juuri oppimaansa aiempaan tietoonsa ja luoda jotakin uutta.

Kuudennessa tasossa yhdistyy aiemmat tasot niin, että oppija osaa *arvioida* oppimansa arvoa ja tehdä ratkaisuja sen pohjalta. Opintokerhossa arvioinnin taso voitaisiin saavuttaa esimerkiksi lukemalla tämä opas, soveltamalla siinä esitettyjä ajatuksia opintokerhotoimintaan, tarvittaessa lisäämällä tai muokkaamalla käytäntöjä aiempien tietojensa ja kokemuksiensa valossa ja lopulta arvioimalla mitkä tämän materiaalin vinkeistä ovat käyttökelpoisia jatkossa.

2.3 Oppiminen ja valta

Valta ei ole vain taloudelliseen, poliittiseen ja oikeudelliseen asemaan perustuva etuoikeus, vaan myös yhteiskunnassa määräävässä asemassa olevien ryhmien mahdollisuus määritellä, mikä on "normaalia", hyvää ja oikein. Esimerkiksi Suomessa valtaosa kulttuurista ja käytännöistä ottaa huomioon valkoisten, fyysisesti ja psyykkisesti terveiden ja vammattomien ja keskiluokkaisten näkökulman. Jotta olemassa olevia valta-asemia voidaan purkaa, täytyy nämä monesti näkymättömätkin etuoikeudet tiedostaa.

Valtasuhteita tarkastelevan ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen pyrkivän kriittisen pedagogiikan sateenvarjokäsitteen alle kuuluvista tavoista ajatella tässä materiaalissa käytetään erityisesti Paulo Freiren *Sorrettujen pedagogiikkaa* sekä feministisen pedagogiikan eri suuntauksia. Paulo Freirellä pedagogisen ajattelun lähtökohtana on ollut pyrkimys vallankumoukselliseen toimintaan. Hän on esittänyt näkökohtia, jotka tulisi huomioida, kun toimitaan yhdessä sorrettujen kanssa sortajia vastaan.

Freire tunnisti yhteiskunnallisen todellisuuden, jossa opetus oli ollut sortajien hallussa ja opetuksen tavoitteena vain olemassa olevan eriarvoisuuden oikeuttaminen. Siksi Freiren vallankumouksellisen projektin keskiössä on kasvatustoiminta sorrettujen keskuudessa. Tässä kasvatustoiminnassa tulee varoa toistamasta niitä opetuksen malleja, jotka ylläpitävät olemassa olevia valtasuhteita ja tavoitteena on, että sorretut kykenisivät näkemään yhteiskunnallisen todellisuuden entistä paljaampana ja tämän tietoisuuden pohjalta vapauttamaan niin itsensä kuin sortajiansakin.

Freiren ajattelulla on paljon annettavaa, mutta tämän opintomateriaalin kannalta tässä kohtaa riittää, että ymmärtää opetuksen olevan aina joko valta-asetelmia uudistavaa ja ylläpitävää tai sitä haastavaa². Paulo Freiren ajatuksia on käytetty, mutta myös kritisoitu feministisen pedagogiikan piirissä. Freire keskittyikin yhteiskuntaluokkaan eikä kiinnittänyt huomiota ryhmien sisäisiin eroihin. Feministinen pedagogiikka kutsuukin tarkastelemaan valtaa ei vain yhteiskunnallisella tasolla vaan aina myös osana jokaista ryhmä-, vuorovaikutus- ja oppimistilannetta. Esimerkiksi seksismi, rasismi ja ableismi³ ovat ilmiöitä, jotka vaikuttavat meistä monen elämään päivittäin. Olisikin naivia olettaa, että mikään ryhmä olisi täysin vapaa näistä asenteista ja ilmiöistä.

2 Lisämateriaalia Paulo Freiren sorrettujen pedagogiikan opiskeluun on listattu tämän materiaalin loppuun.

3 Seksismi, rasismi ja ableismi käsitteinä kulkevat rinnakkain sukupuoleen, ihonväriin ja etnisyyteen sekä toimintakykyyn liittyvän syrjinnän kanssa. Seksismillä tarkoitetaan oletusta kahdesta sukupuolesta, niiden erilaisuudesta ja eriarvoisuudesta. Rasismilla tarkoitetaan tässä ihmisryhmien niputtamista esimerkiksi kulttuurin, uskonnon, kielen tai tapojen perusteella ja näiden ryhmien näkemistä eri arvoisina. Ableismilla tarkoitetaan vammattoman, sairaudettoman ja terveen ihmisen ottamista lähtökohdaksi kaikessa, jolloin ne, jotka eivät tätä normia täytä suljetaan ulos.

On hyvä tiedostaa, että ihmisten ulkonäön, sukupuolen, ihonvärin, kielellisten tai fyysisten ominaisuuksien tai luokkataustan ja siirtolaisstatuksen⁴ pohjalta tehdyt oletukset voivat vaikuttaa ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Tiedostaminen ei kuitenkaan riitä, vaan on myös purettava syrjiviä käytäntöjä. Huomioon otettavia asioita ovat ainakin toimintatavat, sekä oppimateriaalien ja näkökulmien moninaisuus. Oppimista edistävän ryhmän toimintatavoista puhutaan seuraavassa luvussa.

⁴ Näihin risteäviin eroihin viitataan usein käsitteellä intersektionaalisuus. Tällöin halutaan tuoda ilmi, ettei kenenkään ihmisen asema sosiaalisissa suhteissa tai laajemmin yhteiskunnassa määriy ainoastaan yhden ominaisuuden, esimerkiksi sukupuolen perusteella, vaan samanaikaisesti vaikuttavia tekijöitä on useampia.

2.4 Kysymyksiä oppimisesta ja osaamisesta

Kuten tämän luvun alussa todettiin, voisi ryhmän toiminnan kannalta olla hyödyllistä keskustella ryhmän jäsenten käsityksistä oppimisesta. Tähän kuuluu mm.

Minkälaista osaamista arvostetaan:

- Mikä tunnustetaan ja tunnustetaan osaamiseksi?
- Hankitaanko osaaminen vain oppilaitoksilla tai työpaikoissa?
- Onko kirjatieto yhtäläinen tapa hankkia osaamista kuin kokemukset?
- Kuuluuko muiden huomioiminen, vuorovaikutus ja tunnetaidot osaamisen määrittelyyn vai keskitytäänkö sisältöihin?
- Tavoitellaanko opintokerhossa kykyä toistaa opittua vai halutaanko pyrkiä kohti soveltamista?

Minkälaisia taitoja opintokerhoon osallistuvilta odotetaan:

- Oletetaanko osallistujilta tiettyjä taitoja ja mahdollisuuksia teknologian käyttämisestä?
- Huomioidaanko oppimisvaikeuksia?
- Minkälaista kielitaitoa osallistujilta odotetaan?
- Millä tavalla ikä vaikuttaa osaamiseen ja osallistumiseen?

3 Opiskelu ryhmässä

Ryhmä on järjestäytynyt joukko, joka kommunikoi keskenään yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Jotta joukkoa voi kutsua ryhmäksi, tulee sen jäsenten myös itse ajatella olevansa osa ryhmää. Ryhmä on joskus enemmän kuin osiensa summa, toisinaan vähemmän. Seuraavat sivut onkin omistettu ajatuksille, joiden avulla voi rakentaa keskinäiselle kunnioitukselle pohjautuvan ryhmän käytäntöjä ja paikantaa ongelmakohtia, jos ja kun niitä syntyy. Lähtökohtana on, että samalla kun oppiminen on aina vuorovaikutusta, voi myös vuorovaikutusta oppia.

3.1 Turvallisempi tila ja vuorovaikutus

Turvallisemman tilan politiikka on feministinen yhteisöllinen menetelmä, jonka tarkoituksena on auttaa luomaan tila, jossa jokainen voi kokea tulevansa kuulluksi ja arvostetuksi. Turvallisemman tilan politiikka on kokoelma käytäntöjä, joilla pyritään lisäämään ihmisten turvallisuuden tunnetta, ottamaan vastuuta epämiellyttävistä tilanteista ja helpottamaan näihin tilanteisiin puuttumista.

Turvallisemman tilan periaatteiden käyttäminen on alkanut aktivistien yhteisöissä ja tilaisuuksissa ja laajentunut myös eri järjestöjen toimintaan Suomessa. Tyypillisiä turvallisemman tilan periaatteita ovat: ole avoin ja kuuntele, älä siis oletta tai yleistä omaa kokemustasi muita koskevaksi, anna tilaa, kunnioita toisia ja puhu niin, että kaikki voivat ymmärtää.

Turvallisemman tilan periaatteet, politiikka tai ohjeet ovat siis työkaluja, joilla ottaa puheeksi ihmisten kokemukset erilaisista tiloista ja vuorovaikutuksesta sekä järjestelmällisesti opetella entistä kunnioittavampaa kanssakäymistä. Turvallisempi tila on enemmänkin tavoite, jota kohti pyrkii kuin vallitseva olotila. Turvallisemman tilan periaatteet sisältävät siis kaksi tasoa: 1) pyrkimyksen ja käytännöt toisia kunnioittavaan käytökseen ja 2) toimintatavat epäasialliseen käytökseen puuttumiseen. Jotta epäasialliseen käytökseen voidaan puuttua, täytyy se ensin tunnistaa.

Valtasuhteiden ja normien tiedostaminen on osa oppimisen edellytysten luomista. Kuten edellä olevassa luvussa esitettiin, yksilön motivaatio muodostuu joukkoon kuulumisen, aiheen merkitykselliseksi kokemisen, pystyvyyden kokemuksen sekä itsemääräämisoikeuden toteutumisen kautta. Itsemääräämisoikeus ja toisten rajojen kunnioittaminen toteutuu, kun jokainen pyrkii tunnistamaan omia ennakkoluulojaan ja kykenee näin ollen olemaan toimimatta niiden pohjalta.

Norjalainen feministi ja rauhanaktivisti Berit Ås on edistänyt keskustelua vallankäytön ilmentymiin sukupuolten välisissä suhteissa ryhmätilanteissa herruustekniikoiksi nimeämillään toimintatavoilla. Erittely on tehty tuomaan näkyville tapoja, joilla miehet ovat käyttäytyneet naisia kohtaan. Herruustekniikat käsitteenä on syntynyt 1970-luvulla, joten nyt 2020-luvulla on syytä tunnustaa ja tunnustaa myös sukupuolen moninaisuus sekä muita kuin sukupuoleen liittyviä eroja.

Viisi herruustekniikkaa ovat:

1. Näkymättömäksi tekeminen

Näkymättömäksi tekeminen tarkoittaa tilannetta, jossa joku osallistujista jätetään kokonaan huomiotta ja unohdetaan.

2. Naurettavaksi tekeminen

Naurulla vahvistetaan valta-asemia vähättelemällä ja kääntämällä vitsiksi toisten sanomisia tai tekemisiä. Kulttuurimme on täynnä esimerkkejä siitä, kuinka naisiin, etnisiin vähemmistöihin kuuluviin tai vaikkapa tietyn ikäryhmän jäseniin yhdistetään vitsikkäästi tietynlaisiin ominaisuuksia. Stereotyyppien voimalla naurattamista ei tulisi koskaan käyttää jo valmiiksi heikommassa asemassa olevien saattamiseen entistä heikompaan asemaan.

3. Tiedon pimittäminen

Tiedon pimittäminen on hyvin tyypillistä ja tapahtuu monesti tahattomastikin sellaisen toimintakulttuurin seurauksena, jossa tietyt ryhmän jäsenet keskustelevat keskenään, pohtivat ja järjestelivät asioita muulloinkin, kun kaikkien asianosaisten ollessa läsnä. Esimerkiksi saunaillat ovat esimerkki epämuodollisista kokoontumisista, joissa ihmiset ryhmitellään muun muassa sukupuolen mukaan ja vapaamuotoisista keskusteluista voi olla hyvinkin kauaskantoisia seurauksia. Jos kokoustuoilla kahvinkeitto yms. lankeaa tietyille sukupuolille ja rodullistetuille⁵, on kokouksen jatkuessa taas eri ihmiset eri asemassa sen suhteen, kuinka selvillä heidän on mahdollista olla keskusteluista. Tiedon pimittäminen on niin yleistä, ettei sitä enää aina edes tunnusteta eriarvoisuutta tuottavaksi vaan se näyttäytyy luonnollisena tapana hoitaa asioita.

4. Kaksinkertainen rangaistus

Kaksinkertainen rangaistus tarkoittaa sitä, että ongelmia koituu yksilön kohdalle

⁵ Rodullistaminen on yksi, vaikkakaan ei ongelmaton tapa kuvata prosessia, jossa ihmisiin liitetään ihonvärin, kielen tai etnisen taustan takia tiettyjä oletuksia. Rodullistettu on siis henkilö, johon tämä prosessi kohdistuu.

toimii hän tai ei. Yksinkertainen esimerkki kaksinkertaisesta rangaistuksesta on sellaisten ihmisten osallistuminen kokoukseen, joilla on hoidettavanaan pieniä lapsia. Jos he eivät osallistu, on poissaolo harmillinen asia ja jos osallistuvat lasten kanssa, voidaan kokea, että lapsista on häiriötä.

5. Syyllistäminen ja häpeän tunteen herättäminen

Syyllistämässä ja häpeän tunteen herättämisessä yhdistyy moni edellä mainituista kohdista. Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa naisille/ei-miehille/rodullistetuille annetaan ymmärtää, että he eivät ole soveltuvia tai tarpeeksi hyviä, vaikka arvio johtuisikin siitä, että he vain toimivat erilailla kuin (miehet) yleensä. Kun kohtaa arjessaan jatkuvaa näkymättömäksi tai naurettavaksi tekemistä ja vähättelyä, alkaa jossain kohtaa itsekin epäillä itseään pieneksi ja arvottomaksi.

Oleellista on, kuinka erilaisilla puhetavoilla ja käyttäytymismalleilla tehdään joistain ihmisistä ja heidän mielipiteistään lähtökohta ja normi, johon muita verrataan. Tilassa paikalla olevien ihmisten vuorovaikutuksen tarkastelun lisäksi herruustekniikat voivat olla työkalu huomata tapoja, joilla myös ei-läsnäolevia ihmisiä ja asioita kohdellaan ja kuinka niistä puhutaan. Kuinka esimerkiksi näkymättömäksi tekemällä kuvallisessa materiaalissa pyyhitään jotkut ihmiset pois tai kuinka jotkut näkökulmat tai aiheet jätetään huomiotta ja näin merkataan ne vähemmän tärkeiksi. Herruustekniikoiden esiintymisen tarkkailu ei tee tilaa turvallisemmaksi kenellekään, mutta se voi olla yksi keino tunnistaa erilaisia tapoja suhtautua ryhmän jäseniin ja tämän jälkeen pyrkiä tasavertaisempaan kohteluun.

3.2 Hyvin toimivan ryhmän ominaisuuksia

Yksi tärkeimmistä hyvän ryhmätoiminnan tekijöistä löytyy jo ryhmän määritelmästä: ryhmä on joukko ihmisiä, joilla on yhteinen päämäärä. Pelkkä tavoiteorientaatio ei kuitenkaan vielä riitä, vaan sen lisäksi hyvin toimivien ryhmien on havaittu olevan sallivia epäonnistumisille, olevan itseohjautuvia niin, että jokainen ryhmän jäsen voi, ja ottaa vastuuta. Ryhmän toimintakulttuurin on siis tuettava osallistujien sisäisen turvallisuuden tunteen ja motivaation syntymistä. Ryhmän yhteistyön ja oppimisen kannalta onkin tärkeää luoda ilmapiiri, jossa epäonnistuminen on sallittu.

Selkeä yhteisesti jaettu tavoite tekee mahdolliseksi myös sen, että kukin ryhmän jäsen pystyy ottamaan vastuuta tavoitteen saavuttamisesta. Kun jokainen ryhmän jäsen ottaa vastuun ryhmässä toimimisesta, voi myös pohtia omaa toimintaansa suhteessa ryhmän tavoitteeseen. Yleensä ihmisillä on myös aina ryhmän tavoitteisiin liittymättömiä tarpeita läsnä elämässä, ja rakentava osallistuminen ryhmän toimintaan vaatiikin joustavasti huomioimaan omien tarpeiden ja ryhmän tavoitteen suhde.

Salliva asenne epäonnistumiseen ja samalla odotus jokaisen ryhmän jäsenen vastuunottamisesta vaikuttaa myös siihen, kuinka mahdollisiin ongelmatilanteisiin puututaan. Kun joku kokee tulleen satutetuksi, hänellä on oikeus ilmaista se ilman, että hänen kokemustaan kyseenalaistetaan. Epämiellyttävästä käytöksestä huomauttaminen ei ole hyökkäys kenenkään persoonaa kohtaan eikä siihen tarvitse vastata puolustautumalla. Jokainen mokailee joskus ja se, että asiaan kiinnitetään huomiota, tarjoaa mahdollisuuden oppia.

Parhaimmillaan ryhmän selkeä tavoite, turvallinen ilmapiiri ja se, että jokainen ryhmän jäsen ottaa vastuun edellisistä luo olosuhteet, joissa ajoittain päästään todelliseen innostuksen tilaan. Tällöin ryhmän energia kantaa ja yhdessä tuotettu tieto on enemmän kuin osiensa summa. Oppiminen on kuitenkin myös kuluttavaa puuhaa, eikä aina jaksaisi olla aktiivisesti mukana ja ottaa vastuuta omasta oppimisestaan. Uupumus on hyvin yleinen ilmiö niin työelämässä kuin järjestötoiminnassa ja aktivismissa. Hyvin toimivassa ryhmässä tulisi antaa tilaa myös palautumiseen muun elämän ryskeestä, kuitenkin ryhmän yhteinen tavoite mielessä pitäen. Yhtä kaikki, jokainen ryhmän jäsen vaikuttaa siihen, minkälainen ryhmästä muodostuu.

3.3 Kysymyksiä ryhmästä ja vuorovaikutuksesta

Ihmisten ominaisuuksista keskusteleminen on herkkä aihe, joten tässä on mainio kohta harjoitella arvostavaa ja toisia kunnioittavaa tapaa puhua!

- Minkälaisia ihmisiä toimintaamme yleensä näyttää osallistuvan (luokka, sukupuoli, ihonväri, ikä, koulutus, työ...)?
 - Mitkä asiat toiminnassamme voisivat olla tähän syynä?
- Minkälaisia eroja “meidän” ja “muiden” välille teemme ja oletamme?
- Millä tavalla tunnistan itse olevani etuoikeutettu?
- Kuinka ryhmässä suhtaudutaan epäkohtien esiin nostamiseen tai loukkaavaan käytökseen puuttumiseen?
- Onko ryhmässä helppo epäonnistua tai olla eri mieltä?
- Millä tavalla ryhmässä huomioidaan jäsenten jaksaminen ja hyvinvointi?

4 Lopuksi

Oppiva opintokerho -materiaalin tarkoitus on olla avuksi opintotoiminnan järjestämisessä ja kehittämisessä. Myös opintomateriaalin kirjoittaminen on ollut vuorovaikutusta ja oppimista. Prosessin ei kuitenkaan tarvitse päättyä tähän. Toivottavasti annatte palautetta siitä, onko materiaali ollut hyödyllinen, jääkö siinä esitetyistä ajatuksista jotain epäselväksi tai onko jokin opintokerhotoiminnan kannalta oleellinen asia jäänyt kokonaan käsittelemättä. Lisätukea opintotoiminnan järjestämiseen sekä ideoita tavoista oppia voi pyytää DSL:n opintokeskuksesta.

Kannattaa myös tutustua niin DSL:n kuin muidenkin opintokeskusten materiaaleihin:

DSL:n materiaalit:

- Toimintaa Freiren kanssa: <http://www.desili.fi/kirjat/toimintaan-freiren-kanssa-opas-sorrettujen-pedagogiikkaan-2/>

KSL:n materiaalit:

- Osallistavat menetelmät: <https://www.ksl.fi/materiaaleja/julkaisut/osallistavat-menetelmat/>
- Kouluta kestävästi ja yhdenvertaisesti: <https://www.ksl.fi/materiaaleja/julkaisut/kouluta-kestavasti-ja-yhdenvertaisesti/>
- Oppiminen onnistuu (oppimisvaikeudet): <https://www.ksl.fi/materiaaleja/julkaisut/oppiminen-onnistuu/>

Opintokeskus Siviksen materiaalit:

- Toiminnallisia menetelmiä: <https://www.ok-sivis.fi/media/materiaalit-osio/toiminnallisia-menetelmia.pdf>

Kansalaisfoorumin vinkkejä:

- Yhteistoiminnalliseen opintokerhotoimintaan: https://www.kansalaisyhteiskunta.fi/tietopalvelu/jarjesto-ja-yhdistystoiminta/aiemmat_artikkelit/ytomenetelmat-ja-seuratoiminta/opintokerho-ja-opintopiiritoiminta

Lähteet

Freire, Paulo (2016) *Sorrettujen pedagogiikka*. Vastapaino: Tampere.

Laukkanen, Anu, Miettinen, Sari, Eloheimo, Aino-Maija, Ojala, Hanna ja Saaresmaa, Tuija (toim.) (2018) *Feministisen pedagogiikan ABC – Opas ohjaajille ja opettajille*. Vastapaino: Tampere.

Lonka, Kirsti (2015) *Oivaltava oppiminen*. Otava: Helsinki.

Bloomin taksonomia:

<http://www.mit.jyu.fi/ope/kurssit/TIE358/sivusto/johdanto/Bloom.html>

Herruustekniikat:

<http://feministlist.tripod.com/id18.html>

Turvallisemman tilan periaatteet:

<https://utopiahelsinki.wordpress.com/2013/03/14/turvallisemmat-tilat-2/>

Yhteistyö DSL:n opintokeskuksen kanssa

- Ilmoitus opintokerhon alkamisesta
- Osallistujalistat ja kerhon päiväkirja
- Maksut, kuitit ja kirjanpito
- Mainoksiin maininta yhteistyöstä DSL:n opintokeskuksen kanssa
 - Mainosten mallikappaleiden kerääminen hakemusta varten
- Selvitys opintokerhon toiminnasta sen päättyessä

Tilat

- Tilavaraukset
 - Maksuttomia tiloja on esimerkiksi kirjastoissa ja eri yhdistyksillä
 - Tarvitseeko allekirjoittaa sopimuksia tai hakea avaimia?
- Kenelle tila on tarkoitettu? Minkälaisia ihmisiä sinne todennäköisesti tulee?
- Esteettömyys
- Tarvittaessa tarkemmat ohjeet tai opastus paikalle
- Tilan äänieristys, hälinä ja näkyvyys
- Mahdollistaako tila liikkumisen?
- Istumajärjestys
- Visuaalinen tuki, flappitaulut tms.
- Onko tilassa mahdollista tarjota kahvia, teetä ja purtavaa? Kuka näistä vastaa? Kuinka huomioidaan ruokavaliot ja allergiat?
- Vaatiiko tilankäyttö siivoamista tai järjestelyä? Kuka sen tekee?

Mainostus

- Kielet ja selkeä ilmaisu
- Luettavuus
- Mainostamisen paikka

Materiaalien valinta, hankinta ja jakaminen

- Löytyykö materiaalit sähköisinä vai paperilla? Tarvitseeko tulostaa tai kopioida, hankkia kirjoja? Käytetäänkö äänikirjoja tai videoita? Onko materiaali saatavissa useammalla kielellä?
- Teknologia ja apu siinä
- Kaikkien materiaalien kohdalla on hyvä tarkastella: keistä puhutaan ja keistä vaietaan, ketkä ovat aktiivisia toimijoita ja ketkä toiminnan kohteita jne.

Yhteydenpito opintokerhotapaamisten välillä

- Onko joku yhteinen kanava, jossa keskustella?
- Keneen olla yhteydessä?

Yksittäisten opintokerhotapaamisten käytännöt

- Kuka huolehtii, että tapaaminen alkaa ja päättyy ajallaan?
- Jos paikalle tulee uusia ihmisiä, kuinka huolehditaan heidän mukaan ottamisesta?
- Kuinka puututaan syrjintään, loukkauksiin, asiattomuuksiin ja vähättelyyn?
- Kenen vastuulla on seurata, että puheenvuorot jakautuvat jotensakin tasaisesti, käsitteet tulevat avatuiksi jne.?
- Jos halutaan alussa kerrata käytäntöjä, tehdä aloituspiirejä tms. kuka ne avaa?
- Mitä tehdään mukavan ilmapiirin eteen?

Opiskelumenetelmät

- Jos käytetään alustuksia
 - Kuka alustaa milläkin kerralla?
 - Sovitaanko alustajat etukäteen vai jokaisessa tapaamisessa erikseen?
 - Kuinka pitkiä alustuksia toivotaan?
 - Halutaanko havainnollistavaa materiaalia, kuten PowerPointesityksiä?
 - Mitä alustukset pitävät sisällään? Opiskeltavan alueen keskeiset käsitteet, kysymyksiä, lainauksia materiaalista?
- Keskustellaanko yhdessä myös tavoista lukea tekstiä?
- Jos halutaan luentoja
 - Ketkä hankkivat luennoitsijat?
- Käytetäänkö muita menetelmiä, esim. erilaiset keinot oman materiaalin tuottamiseen?